

2. Naistevastane vägivald inimõiguste raamis

Peatüki järgmises osas käsitlen naistevastase vägivalda temaatikat inimõiguste raamis.

2.1. Naiste õigused kui inimõigused

Arusaam, et naiste õigused on inimõigused ja et naistevastane vägivald on inimõiguste rikkumine, pole olnud alati enesestmõistetav.

Õigus elule, sooline võrdõiguslikkus, soolise diskrimineerimise keeld, füüsilise puutumatuse kaitse ja õigus tervisele on kõik inimõigused, mida naistevastane vägivald mõjutab ja mille kaitse on sätestatud ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioonis¹ ning kodaniku- ja poliitiliste õiguste ning sotsiaalsete, majanduslike ja kultuuriliste õiguste rahvusvahelistes paktides.² Lihtsalt öeldes on naistevastane vägivald inimõiguste teema, sest see on struktuurse soolise ebavõrdsuse põhjus ja tagajärg ning võrdõiguslikkus ja mittediskrimineerimine on tunnustatud inimõigused.

Paljud feministlikud teadlased rõhutavad siiski, et „seadus ja tava seavad naiste vabaduse, väärkuse ja võrdsuse püsivalt ohtu nii, nagu seda meeste puhul ei tehta“. ³ Lõhe üldiste inimõiguste deklaratsioonides sätestatud põhimõtete ning naiste diskrimineerimise ja naistevastase vägivalda vahel, millega valitsused ei ole piisavalt tegelenud, on sundinud Catharine A. MacKinnonit küsima „Kas naised on inimesed?“. 2006. aastal välja antud samanimelises raamatus väidab MacKinnon, et selliseid kuritegusid nagu peamiselt naiste vastu toime pandud perevägivald, ei peeta tihti naiste inimõiguste rikkumiseks. Ta kirjutab naiste inimlikkuse nn topelteitamisest: eitatakse, et „soospetsiifilisi rikkumisi pannakse toime sageli ja et need on ebainimlikud“. ⁴ MacKinnoni väite aluseks on kriitika riigi käitumise ja rahvusvahelise inimõiguste raamistiku pihta selle tõttu, et naiste inimõiguste rikkumistele ei reageerita piisavalt tõhusalt.

Feministlikud teadlased on rõhutanud, et inimõiguste traditsiooniline kontseptsioon on osutunud naistevastaste kuritarvituste, näiteks lähisuhtevägivalda tunnistamisel

problemaatiliseks, kuna selles keskendutakse riigiametnike toime pandud rikkumistele ning seatakse kodaniku- ja poliitilised õigused majanduslikest ja sotsiaalsetest õigustest ettepoole.⁵ Naiste õiguste seisukohast on väga oluline lisada sotsiaal-majanduslikud õigused inimõiguste kontseptsiooni. Charlotte Bunch on veenvalt selgitanud:

„Inimõiguste kitsas määratlus, milles paljud Läänes näevad üksnes riigi kodaniku- ja poliitilisi vabadusi, takistab naiste õiguste käsitlemist [...] suur osa naiste väärkohtlemisest on osa laiemast sotsiaal-majanduslikust võrgust, mis hoiab naisi kinni, muutes nad haavatavaks kuritarvituste suhtes, mida ei saa pidada üksnes poliitilisteks ega üksnes riikide põhjustatud kuritarvitusteks. Nn teise põlvkonna või sotsiaal-majanduslike inimõiguste lisamine [...] on äärmiselt oluline naiste mureküsimate täielikuks lahendamiseks. Oletus, et riigid ei vastuta enamiku naiste õiguste rikkumise eest, ei võta arvesse asjaolu, et sellised rikkumised – kuigi neid panevad toime eraisikud – on riigi poolt sallitud.“⁶

Monique Deveau on öelnud, et kuna naistevastane vägivald on struktuurne ja seda panevad sageli toime valitsusvälised inimesed, tuleb naiste julgeoleku ja nende inimõiguste kaitsmiseks tegeleda „praktiliste tavade ja korraldustega era- ja sotsiaalsfääris: kodus, töökohal, koolides ja tänavatel“.⁷ Deveau on rõhutanud, et naiste haavatavuse vähendamiseks vägivalda suhtes peavad valitsused võtma meetmeid, et kaitsta naisi füüsilise kahju eest ning kaotada soopõhine diskrimineerimine perekonna- ja eraõiguse küsimustes ning tagada juurdepääs sotsiaalteenustele ja majanduslikele võimalustele.⁸

Naistevastast vägivalda ei ole alati tõlgendatud mugavalt traditsioonilise inimõiguste kontseptsiooniga sobivana. Seda arvestades esitan järgnevalt loo sellest, kuidas naistevastast vägivalda hakati rahvusvahelisel tasandil tunnistama inimõiguste teemana.

2.2. Naistevastase vägivalda tunnistamine inimõiguste teemana

Naistevastane vägivald on olnud rahvusvahelise inimõiguste arutelu osa 1990. aastatest alates. Ainult tänu rahvusvahelise naiste õiguste liikumise pikaajalisele ja resoluutsele võitlusele hakkas rahvusvaheline üldsus tunnistama naistevastast vägivalda ülemaailmse tähtsusega inimõiguste raske rikkumisena, mis ei takista üksnes inimarengut, vaid ohustab ka rahvusvahelist rahu ja julgeolekut. See ÜRO nn naiste kümnendi ajal (1976–1985) esile kerkinud rahvusvaheline liikumine juhtis

probleemidele tähelepanu naiste õiguste seisukohast. Näiteks toodi esile, et traditsioonilises inimõiguste käsitluses, mis piirdus riigiametnike avalikus sfääris toime pandud rikkumistega ning milles kodaniku- ja poliitilised õigused domineerisid majanduslike ja sotsiaalsete inimõiguste üle, ei võetud naiste perevägivalla kogemusi tõsiselt.[9](#)

Enne 1990. aastaid ei peetud naistevastast vägivalda ülemaailmselt oluliseks probleemiks. See jäi äärmisel juhul valitsuste pädevusse, mitte rahvusvahelise õiguse valdkonda.[10](#) Isegi 1970. ja 1980. aastatel toimunud ülemaailmsel naiste konverentsidel ei olnud naistevastane vägivald arutelu keskne teema.[11](#) Sellegipoolest tunnistati 1975. aasta ülemaailmsel naiste konverentsil vastu võetud deklaratsioonis inimõiguste rikkumiseks mitmed vägivallavormid, sealhulgas vägistamine, prostitutsioon, füüsiline rünne, vaimne vägivald, lapsega sõlmitud abielud, sundabielud ja abielu kui äritehing (punkt 28).[12](#) 1980. aasta konverentsil tunnistati perevägivald „inimväärikuse lubamatuks rikkumiseks“.[13](#) Ometi puudub 1979. aastal naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta vastu võetud ÜRO konventsioonis (CEDAW) – mis on endiselt peamine rahvusvaheline naiste õiguste leping – sõnaselge säte naistevastase vägivalla keelustamise kohta.

On väidetud, et naistevastane vägivald oli keskne teema 1993. aasta inimõiguste maailmakonverentsil.[14](#) Naiste õiguste organisatsioonide ühendus (the Global Campaign) tõstis arutelude käigus pidevalt esile naistevastase vägivalla küsimust ning maailma eri piirkondade naised rääkisid oma vägivallakogemustest.[15](#) Selle ühenduse huvikaitse tulemusena sisaldasid maailmakonverentsil vastu võetud Viini deklaratsioon ja tegevusprogramm (1993) ulatuslikku osa naiste inimõiguste kohta ning tunnistati, et naistevastase vägivalla lõpetamine on inimõigustega seotud kohustus.[16](#) Sama aasta detsembris võttis ÜRO Peaassamblee vastu deklaratsiooni naistevastase vägivalla kaotamise kohta[17](#) , mis on esimene selleteemaline rahvusvaheline õigusakt. 1994. aastal mõistis toonane inimõiguste komisjon[18](#) soolise vägivalla esimest korda hukka ning nimetas ametisse naistevastase vägivalla ning selle põhjuste ja tagajärgedega tegeleva eriraportööri.[19](#)

1995. aastal Pekingis toimunud ÜRO naiste maailmakonverentsil kinnitati uuesti Viini konverentsi järeldusi ja tunnistati naistevastane vägivald üheks otsustava tähtsusega teemaks. Konverentsi töö tulemusena valmis Pekingi deklaratsioon ja tegevusprogramm.[20](#) Sellele viidatakse tihti kui kõige edumeelsemale naiste õiguste edendamise tegevuskavale, mis siiani inspireerib ja annab hoogu soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks.[21](#) Tegevusprogramm hõlmas kohustusi

kaheteistkümnes määrava tähtsusega valdkonnas, sealhulgas naistevastase vägivalla valdkonnas.

Märkimisväärne areng toimus 2000. aastal, kui ÜRO Peaassamblee võttis vastu resolutsiooni,[22](#) milles 25. november nimetati ametlikult rahvusvaheliseks naistevastase vägivalla kaotamise päevaks ning kutsuti valitsusi, rahvusvahelisi organisatsioone ja kodanikuühendusi üles korraldama selle päeva puhul igal aastal üritusi, et suurendada üldsuse teadlikkust sellest teemast. Naiste õiguste aktivistid hakkasid 25. novembrit tähistama tegelikult juba 1981. aastal. See kuupäev valiti õdede Mirabalide mälestuseks. Need olid kolm Dominikaani Vabariigi poliitiliselt aktiivset naist, kes tapeti 1960. aastal riigi liidri Rafael Trujillo korraldusel. Tänapäeval ühendab liikumine „16 päeva aktiivset tegutsemist“ 25. novembri ja 10. detsembri, mis on rahvusvaheline inimõiguste päev.[23](#) Igall aastal kahe nädala jooksul juhitakse tähelepanu naistevastasele vägivallale kui inimõiguste teemale.

ÜRO tegevuskavas (2030. aastani) ja sellega seotud kestliku arengu eesmärkide hulgas,[24](#) mille ÜRO liikmesriigid võtsid vastu 2015. aastal, on eraldi eesmärk (nr 5) soolise võrdõiguslikkuse kohta,[25](#) kusjuures üheksast kaks alaeesmärki on suunatud naistevastase vägivalla lõpetamisele. See asjaolu viitab sellele, et naistevastane vägivald on nüüd vähemalt rahvusvahelise arengu arutelu ja tegevuse keskne teema.

2020. aastal oli murrangulise Pekingi tegevusprogrammi 25. aastapäev ning ÜRO Soolise Võrdõiguslikkuse ja Naiste Õiguste Edendamise Amet (UN Women) kavandas ülemaailmset mobiliseerimist, et meenutada 1995. aastal vastu võetud programmi ning nõuda kõigi naiste ja tüdrukute inimõiguste kaitsmist. UN Women korraldas koos Mehhiko ja Prantsusmaa valitsusega soolise võrdõiguslikkuse foorumi Generation Equality Forum. Covid-19 pandeemia tõttu edasi lükatud foorumi esimene osa toimus Méxicos 29.–31. märtsil 2021 ja üritus kulmineerus Pariisis 30. juunist 2. juulini 2021, misjärel algatati hulk tegevusi soolise võrdõiguslikkuse saavutamiseks.[26](#)

- [1](#) ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon. ÜRO Peaassamblee resolutsioon 217A 10.12.1948. – <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights> (03.10.2021).
- [2](#) ÜRO kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvaheline pakt. ÜRO Peaassamblee resolutsioon 2200A (XXI) 16.12.1966; ÜRO majanduslike, sotsiaalsete ja kultuurialaste õiguste rahvusvaheline pakt. ÜRO Peaassamblee resolutsioon 2200A (XXI) 16.12.1966.

- [3](#)Peters, J., Wolper, A. Introduction. – Peters, J., Wolper, A. Women's Rights – Human Rights: International Feminist Perspectives. New York: Routledge 1995, lk 2.
- [4](#)MacKinnon, C. A. Are Women Human? And Other International Dialogues. London: Belknap Press of Harvard University Press 2006, lk 1.
- [5](#)Vt nt Kim, N. Toward a Feminist Theory of Human Rights: straddling the fence between Western imperialism and uncritical absolutism. – Columbia Human Rights Law Review 1993/25 (1).
- [6](#)Bunch, C. Women's rights as human rights: toward a revision of human rights. – Human Rights Quarterly 1990/12 (4), lk 488.
- [7](#)Deveaux, M. Normative liberal theory and the bifurcation of human rights. – Ethics & Global Politics 2009/2 (3), lk 176.
- [8](#)Deveaux, lk 183.
- [9](#)ÜRO inimõiguste ülemvoliniku büroo (OHCHR). Women's Rights Are Human Rights. New York & Genf: OHCHR 2014. – <https://www.ohchr.org/documents/events/whrd/womenrightsarehr.pdf> (04.10.2021).
- [10](#)Edwards, A. Violence against Women under International Human Rights Law. Cambridge: Cambridge University Press 2010.
- [11](#)Engle Merry, S. Human Rights and Gender Violence: Translating International Law into Local Justice. Chicago ja London: The University of Chicago Press 2006.
- [12](#)Mehhiko deklaratsioon naiste võrdõiguslikkuse ning nende panuse kohta arengusse ja rahusse. ÜRO dokument E/CONF.66/34, 02.07.1975. – <http://www.un-documents.net/mex-dec.htm> (03.10.2021).
- [13](#)Ülemaailmse konverentsi naiste, võrdõiguslikkuse ning arengu ja rahu teemaline aruanne. ÜRO dokument A/CONF.94/35, 19.09.1980. – <https://undocs.org/en/A/CONF.94/35> (04.10.2021).
- [14](#)Friedman, E. Women's Human Rights: the emergence of a movement. – Peters, J., Wolper, A. (toim). Women's Rights, Human Rights: International Feminist Perspectives. Routledge: New York 1995.
- [15](#)OHCHR. Women's Rights Are Human Rights.
- [16](#)Viini deklaratsioon ja tegevuskava. Maailma inimõiguste konverents 25.06.1993. – <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/Vienna.aspx> (04.10.2021).
- [17](#)ÜRO. Naistevastase vägivalla kaotamist käsitlev deklaratsioon.1993.
- [18](#)Komisjon asendati 2006. aastal ÜRO Inimõiguste Nõukoguga.

- [19](#) Lisateave naistevastase vägivalda, selle põhjuste ja tagajärgedega tegeleva eriraportööri töö kohta:
<https://www.ohchr.org/en/issues/women/srwomen/pages/srwomenindex.aspx>
(04.10.2021).
- [20](#) Pekingi deklaratsioon ja tegevusprogramm. Neljas naiste maailmakonverents 15.09.1995. – <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/platform/declar.htm>
(4.10.2021).
- [21](#) Vt nt UN Women. The Beijing Platform for Action: inspiration then and now.
– <https://beijing20.unwomen.org/en/about> (04.10.2021).
- [22](#) ÜRO peaassamblee resolutsioon 54/134. International Day for the Elimination of Violence against Women. – <https://undocs.org/A/RES/54/134> (04.10.2021).
- [23](#) UN Women. 16 Days of Activism Against Gender-Based Violence. –
<https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/take-action/16-days-of-activism> (23.11.2021).
- [24](#) ÜRO. Make the SDGs a reality. – <https://sdgs.un.org/> (22.11.2021).
- [25](#) ÜRO. SDG 5: Achieve gender equality and empower all women and girls –
<https://sdgs.un.org/goals/goal5> (22.11.2021).
- [26](#) Generation Equality Forum. – <https://forum.generationequality.org/home>
(23.11.2021).